

ISLAMSKA VJERONAUKA U OSNOVNIM I SREDNJIM ŠKOLAMA NA PODRUČJU KOTARSKOG VAKUFSKO- MEARIFSKOG POVJERENSTVA U BUGOJNU IZMEĐU DVA RATA

Sažetak

Prema Štatutu za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova u Bosni i Hercegovini iz 1909. godine, predviđeno je da brigu o organizaciji vjersko-prosvjetnih aktivnosti na području kotara vodi vakufsko-mearifsko povjerenstvo. Ova odluka potvrđena je Ustavima IZ iz 1930. i 1936. godine. Jedna od aktivnosti Povjerenstva bila je briga o izvođenju nastave islamske vjeronauke u osnovnim i srednjim školama. Na području bugojanskog povjerenstva između dva rata postojale su osnovne škole u: Donjem Vakufu, Bugojnu, Gornjem Vakufu, Kupresu, Dobrošinu, Pruscu, Čipuljiću, Kandiji, Odžaku i Gračanici, te građanska škola u Bugojnu. Islamsku vjeronauku u osnovnim i srednjim školama, prema predviđenom nastavnom planu i programu, predavali su najbolji vjeroučitelji. Do *Druge vjersko-prosvjetne ankete* 1920. i 1921. godine, nastava islamske vjeronauke u školama bila je na niskom nivou. Nakon *Ankete*, provedene su reforme koje su utjecale na poboljšanje kvaliteta nastave.

Ključne riječi: islamska vjeronauka, vjersko-prosvjetna anketa, nastavni plan i program

hafiz Elvir DURANOVIĆ

Uvod

Za vrijeme osmanske države u Bosni i Hercegovini je djelovao veliki broj škola koje su imale konfesionalni i nacionalni karakter. Postojale su muslimanske, srpske¹, katoličke i jevrejske škole s nastavnim planovima i programima koji su trebali da zadovolje nacionalne i vjerske potrebe osnivača. To znači da je vjeronauka u obrazovnom sistemu za vrijeme Osmanske države bila centralni predmet kojem se posvećivalo najviše vremena i prostora. Najstarije muslimanske obrazovne institucije u našoj zemlji su mektebi.

Nakon osmanskog osvojenja Bosne i Hercegovine polovinom XV stoljeća, u gradovima su sagrađene carske džamije i prvi mektebi i muallimhane, najbrojnije obrazovne institucije. Kao rezultat potrebe za vjerskim obrazovanjem i odgojem novih muslimana, uz mektebe i muallimhane osnivaju se medrese, škole srednjeg i višeg ranga.

U drugoj polovini XIX vijeka Osmanska država je započela reformu postojećeg školstva, s ciljem uvođenja svjetovne naobrazbe. Godine 1864., Topal Osman-paša je osnovao prvu svjetovnu školu - ruždiju. Uz islamsku vjeronauku i orijentalne jezike u ruždijama se učila istorija, zemljopis, geometrija, te ponegdje, francuski jezik.² Da bi se riješio problem nastavničkog kadra za ruždije i mektebe, u Sarajevu je 1869. godine osnovan *Darul-muallimin*. To je prvi oblik školovanja nastavničkog kadra u Bosni i Hercegovini.³

Kada je Austro-ugarska okupirala Bosnu i Hercegovinu, uspostavila je mrežu narodnih, konfesionalno neovisnih osnovnih škola. Bile su to četverogodišnje mješovite škole s nastavnim planom i programom po uzoru na škole u Austriji, Ugarskoj i Hrvatskoj. Premda se nastava iz vjeronauke održavala dva puta sedmično u svim razredima osnovne škole uz obavezno prisustvo učenika, ipak je muslimansko stanovništvo, strahujući od nacionalnog i vjerskog odrođavanja, ostajalo vjerno mektebu i medresi tj., tradicionalnom tipu obrazovanja, izučavajući i dalje orijentalne jezike i pisma. Na taj način Bošnjaci su za četrdeset godina Austrougarske monarhije postali narod s najnižim procentom pismenosti. Naime, pretpostavlja se da je Austrougarska okupacija zatekla u Bosni i Hercegovini tek nešto više od 3% ukupnog stanovništva koje je poznavalo latinicu ili ćirilicu. Krajem Prvog svjetskog rata ukupno je bilo 87,84% nepismenih. Procentualno,

1 Srpske škole imale su nacionalni, dok su sve ostale nosile konfesionalni predznak.

2 Mitar Papić, *Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme Austrougarske okupacije (1878-1918)*. Sarajevo, 1972., str. 37.

3 Ibid., str. 38.

77,45% Hrvata je bilo nepismeno, 89,42% Srba, a čak 94,65% Bošnjaka.⁴ Nepovjerenje prema okupacionom režimu i jak uticaj konzervativne uleme glavni su razlozi koji su uzrokovali visok procent nepismenosti među Bošnjacima.

Obrazovni sistem sastavljen iz naslijeđa Osmanske države i Austro-Ugarske monarhije dočekao je uspostavu Kraljevine SHS, 1918. godine. Nova državna zajednica, sastavljena od naroda koji su imali različitu povijest i politička stremljenja, bila je obuzeta usklađivanjem različitosti, tako da se školstvu i prosvjeti poklanjala mala pažnja. Zemlje koje su bile pod Austro-Ugarskom monarhijom nastavile su u oblasti prosvjete prema ranije uspostavljenim programima i propisima.⁵ Država je bila u snažnoj vezi s crkvama i vjerskim zajednicama, tako da je predmet vjeronauka bio prvi na listi školskih predmeta. Mreža narodnih osnovnih škola značajno je proširena. Od 320 osnovnih škola, koliko ih je u Bosni i Hercegovini bilo aktivno krajem Prvog svjetskog rata, do 1941. godine, otvorena je 1181 osnovna škola sa 170 000 učenika i 3200 učitelja.⁶ Uz osnovne škole, u većim mjestima su otvarane gimnazije, te građanske, učiteljske, stručne i niže stručne škole.

Status islamske vjeronauke u osnovnim školama između dva rata

Status predmeta *islamska vjeronauka* između dva rata u osnovnim školama bio je određen **Zakonom o narodnim školama**. Prema članu 43. **Zakona o narodnim školama** iz 1929. godine, koji je izmijenjen i dopunjen 1933. godine, stoji: "Vjerska je nastava u osnovnoj školi obavezna. Islamsku vjeronauku predaju nadležni džematski imami ili po odobrenju Ulema-medžlisa njihovi pomoćnici. Njih predlaže Ulema-medžlis, Banskim upravama radi imenovanja ili razrešenja."⁷

Po nastavnom planu i programu kojeg je Ministarstvo prosvjete objavilo 1926. godine, (do tada se radilo po planu i programu iz doba Austro-Ugarske) u osnovnim školama se izučavalo:

1. Nauka o vjeri i moralu
2. Srpsko-hrvatski — Slovenački jezik
3. Početna stvarna nastava
4. Zemljopis
5. Istorija Srba, Hrvata i Slovenaca
6. Račun sa geometrijskim oblicima

4 Ibid., str. 38.

5 Mitar Papić, *Školstvo u Bosni i Hercegovini 1918-1941*, bez mjesta i godine izdanja, str. 11.

6 Ibid., str. 31.

7 Arhiv KVMP u Bugojnu, *Pravilnik o postavljanju, radu i honorisanju islamskih vjeroučitelja na narodnim osnovnim školama 1933. godine*

7. Poznavanje prirode
8. Crtanje
9. Lijepo pisanje
10. Ručni rad muški i ženski
11. Pjevanje
12. Gimnastika i dječije igre⁸

Premda je prema Zakonu iz 1933. godine bilo predviđeno da se vjeronauka izučava po jedan čas sedmično u prvom i drugom razredu osnovne škole, Ministarstvo prosvjete je dva mjeseca nakon donošenja novog plana, naknadno, vratilo još po jedan nastavni čas,⁹ tako da se cijelo vrijeme između dva rata vjeronauka izučavala po dva časa sedmično u svim razredima osnovne škole.

Islamska vjeronauka između dva rata, problemi i perspektive

Nastava islamske vjeronauke u osnovnim i srednjim školama između dva rata suočila se s nizom problema i poteškoća. Metodologija izvođenja nastave iz islamske vjeronauke u osnovnoj školi nije se razlikovala od nastave u mektebu, niti su postojali didaktički putokazi koji bi olakšali rad vjeroučiteljima. Bez metodoloških i didaktičkih uputa, nastava islamske vjeronauke zavisila je od znanja i umješnosti muallimā, koji su se opet, u moru problema, teško snalazili. Sumirajući poteškoće s kojima su se vjeroučitelji u osnovnim školama između dva rata susretali, Hamdija Mulić, pedagog i prosvjetitelj, napisao je: *Kada se još uzme u obzir nesređenost i preopterećenost u samoj nastavi, gdje neka djeca uče prvo arebicu, pa onda Elifba arabi, a neka opet uče samo Elifba arabi; pa još, neka djeca dolaze iz mekteba u školu, a neka izravno u školu, mnogi se vjeroučitelji nijesu mogli snaći. Većina se vjeroučitelja više bavila obrađivanjem sufare, a zanemarili su stvarno znanje iz vjeronauke. Osim toga, djeca su se trpala i većim brojem raznih sufara i ilmihala, a sve u jednom predmetu, pa zbog svih tih razloga, nije ni čudo da je u tome važnom predmetu po našu djecu nastao jedan kaos i da su se zbog toga i sami vjeroučitelji smeli, i što je najteže, naša je početna vjerska nastava u osnovnim školama mnogo zaostala iza drugih predmeta u osnovnoj školi.*¹⁰

U cilju otklanjanja pomenutih problema, Vakufsko-meairifski sabor je u saradnji s Ulema međžlisom 1920. i 1921. godine, proveo drugu vjer-

sko-prosvjetnu anketu. Provedena anketa polučila je vrlo dobre rezultate, među kojima su najvažniji: izrada jedinstvenog nastavnog plana i programa za islamsku vjeronauku u osnovnim školama, reforma udžbenika koji su trebali odgovoriti potrebama novog vremena, te izrada metodičko-didaktičkih priručnika za vjeroučitelje.

Nakon u praksu provedenih zaključaka druge vjersko-prosvjetne ankete i distribucije novih udžbenika i priručnika za islamsku vjeronauku, kvalitet nastave znatno se poboljšao i značajno se približio standardu ostalih predmeta u osnovnoj školi.

Udžbenici za nastavu islamske vjeronauke

Nastava vjeronauke u osnovnoj školi bila je vrlo slična mektepskoj nastavi. Jedan nastavni čas iz islamske vjeronauke uglavnom se sastojao od usmenog izlaganja nastavnika i pukog memorisanja učenika. Udžbenici koji su se koristili u nastavi bili su na turskom jeziku, što je još više otežavalo rad muallimima.

U cilju poboljšanja kvaliteta nastave islamske vjeronauke, godine 1911. Ulema-medžlis u Sarajevu je proveo *Prvu vjersko-prosvjetnu anketu*. Jedan od zaključaka ankete bio je da se postojeći udžbenici reformišu, tj., prevedu na naš jezik i pišu arebicom. Nakon toga, štampani su brojni udžbenici i distribuirani nastavnicima i učenicima kroz mektebe i osnovne škole. Premda je ideja o pisanju udžbenika arebicom bila dobra, jer su učenici uglavnom poznavali arapsko pismo, ipak je takva aktivnost, indirektno, vodila cementiranju zatečenog stanja opće nepismenosti među muslimanima. Stoga je deset godina kasnije, 1920. i 1921. godine, na inicijativu reisa Čauševića, provedena *Druga vjersko-prosvjetna anketa*, u kojoj se raspravljalo o svim važnijim pitanjima koja opterećuju vjersku nastavu u mektebima i osnovnim školama. Usvojen je jedinstven nastavni plan i program za rad u mektebima, osnovnim i nižim srednjim školama, te donesena odluka da se za osnovne i građanske škole, po prvi put, štampaju udžbenici na latinici i ćirilici. Taj odgovorni zadatak povjeren je vjeroučitelju Sulejmanu Murselu. On je napisao, prema modernim principima didaktike, *Mali ilmihal* i *Veliki ilmihal*.¹¹ *Mali ilmihal* je bio predviđen za mekteb i osnovnu školu, dok je *Veliki ilmihal* služio kao udžbenik za islamsku vjeronauku u nižim srednjim školama. Nastavno gradivo novih udžbenika sastojalo se iz tri oblasti: *akaid-vjerovanje*, *ibadat-obredoslovlje*, i *ahlak-lijepo vladanje*. U

⁸ Mitar Papić, *Školstvo u Bosni i Hercegovini 1918-1941*, bez mjesta i godine izdanja, str. 47.

⁹ Mitar Papić, *ibid*, str. 49.

¹⁰ Hamdija Mulić, *Uputa u početnu islamsku vjersku nastavu u osnovnim školama i mektebima*, Vakufska direkcija, Sarajevo, 1932. god., u: Ifet Mustafić, *Hamdija Mulić - Pedagog, prosvjetitelj, reformator, književnik*, knj. 2., Sarajevo, 2008., str. 58.

¹¹ Hamdija Mulić, *Metodika vjerske nastave*, Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1941. godine; u: Ifet Mustafić, *Hamdija Mulić - Pedagog, prosvjetitelj, reformator, književnik*, knj. 2., Sarajevo, 2008., str. 33.

trećem razredu osnovne škole bilo je predviđeno da učenici uče arapsko pismo. U tu svrhu štampana je sufara pod nazivom *Elifba arabi*. Ovu sufaru napisao je Salih ef. Abdić, vjeroučitelj.

Ulema-medžlis je na svojoj sjednici od 19. marta 1931. godine usvojio ovu sufaru kao važeći udžbenik u svim mektebima i osnovnim školama, te je stoga, Okružnicom br. 356 od 9. maja 1931. godine, strogo zabranjena upotreba drugih udžbenika koje su muallimi individualno koristili u mektepskoj nastavi.¹²

Prema navedenim udžbenicima izvodila se nastava islamske vjeronauke u osnovnim i srednjim školama i na području Vakufsko-mearifskog povjerenstva u Bugojnu.

Izučavanje islamske vjeronauke u osnovnim školama na području kotarskog Vakufsko-mearifskog povjerenstva u Bugojnu

Odredbama Štatuta za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova u Bosni i Hercegovini iz 1909. godine, predviđeno je da brigu o organizaciji vjersko-prosvjetnih aktivnosti na području kotara vodi kotarsko Vakufsko-mearifsko povjerenstvo. Ova odluka potvrđena je Ustavima IZ iz 1930. i 1936. godine. Između ostalog, u djelokrug kotarskog povjerenstva spada: *Bditi nad tim, da se plan predavanja u medresama, mektebima i drugim vakufsko-mearifskim zavodima izvršuje, te javiti muftiji, ulema-medžlisu ili političkim oblastima, kad dozna, da se ne obdržava osnova islamskog vjeronaučnog predavanja u javnim školama ili zavodima.*¹³

Kotarsko povjerenstvo u Bugojnu postavljalo je, nagrađivalo, nadgledalo rad i smjenjivalo vjeroučitelje u osnovnim i srednjim školama na području povjerenstva. U periodu od 1918. do 1941. godine na području Vakufsko-mearifskog povjerenstva u Bugojnu, djelovale su osnovne škole u: Donjem Vakufu, Bugojnu, Gornjem Vakufu, Kupresu, Dobrošinu, Pruscu, Čipuljiću, Kandiji, Odžaku i Gračanicima, te građanska škola u Bugojnu. U svim školama Povjerenstvo je odredilo nastavnike islamske vjeronauke i nadgledalo njihov rad.

Problemi koji su, na državnom nivou, između dva rata opterećivali nastavu islamske vjeronauke u školi, a o kojima smo ranije govorili, bili su prisutni i na području bugojanskog kotara. Svi vjeroučitelji u osnovnim školama u isto vrijeme su obavljali poslove imama u džematima, što im nije

ostavljalo dovoljno vremena da se posvete nastavi u školi. Metode koje su primjenjivali u mektebu samo su prenijeli u školu. Jedna od metoda koje su korištene kao pomoćno sredstvo za motivisanje lijenih učenika bila je šiba. Vrlo često su tradicionalno usmjereni nastavnici islamske vjeronauke dolazili u sukob s upravom škole i drugim nastavnicima koji su muslimansku djecu nastojali "europeizirati". Tako je Abdulah Mustajbegović, bugojanski muderis i nastavnik vjeronauke u građanskoj školi, 1930. godine imao žestok verbalni sukob s upravom škole i nastavnikom koji je muslimansku djecu poučavao nastavnim gradivom, koje je po njegovom mišljenju, bilo u suprotnosti s islamskim učenjem. Poznata su, također, njegova nastojanja da spriječi odlazak ženske djece u osnovnu školu bez mahrama, te da se zabrani muslimanskoj djeci odlazak u kino, jer su sadržaji filmova bili vjerski provokativni.

Premda su organi Islamske zajednice na području kotarskog povjerenstva učinili sve što je bilo u njihovoj mogućnosti na poboljšanju nastave iz islamske vjeronauke u osnovnim i građanskim školama, ipak je, s aspekta postignutih rezultata, u ovim obrazovnim ustanovama učinjeno relativno malo. Dva su ključna razloga za to.

Prvi je mali broj časova iz vjeronauke. Naime, u svim razredima osnovne i građanske škole nastavnim planom i programom bilo je predviđeno po dva časa vjeronauke sedmično, što je malo, ako se zna da su muslimanska djeca imala daleko više časova vjeronauke kroz mektebsku nastavu.

Drugi razlog je nizak postotak upisane muslimanske djece u osnovne i građanske škole u odnosu na ukupan broj djece. Od ukupnog broja djece u Bosni i Hercegovini 1937. godine, samo je 40% pohađalo osnovnu školu. To znači da te godine čak 60% djece nije bilo obuhvaćeno osnovnim obrazovanjem, a taj postotak je bio još veći među muslimanskom djecom. Masovniji i od strane države stimulisan upis muslimanske djece, barem u osnovne škole, dešava se tek nakon Drugog svjetskog rata, ali je tada vjeronauka bila ukinuta.

Vjeronauka u građanskoj školi u Bugojnu

Građanska škola, kao tip škole, razvijala se u nekim evropskim državama u XIX stoljeću. Tim imenom nazvana je zbog toga što joj je programski zadatak bio da djeci uzrasta od 11 do 14 godina pruži osnovno građansko obrazovanje.

Prije uspostavljanja Kraljevine SHS u Bosni i Hercegovini nisu postojale građanske, već trgovačke škole koje su imale iste programske ciljeve. Nakon 1922. godine, sve zatečene trgovačke škole

¹² Arhiv KVMP u Bugojnu, Okružnica br. 356, 1931. godine

¹³ Muhamed Salkić, *Ustavi Islamske zajednice*, Sarajevo, 2001., str.45-47.

u Bosni i Hercegovini pretvaraju se u građanske. Zapravo glavni cilj građanskih škola bio je pružanje osnovnih znanja i umjeća iz praktičnog života svršenima osnovnih škola. Među prvim građanskim školama koje se osnivaju u Bosni i Hercegovini bila je građanska škola u Bugojnu. Škola je smještena u zgradi današnje Gimnazije. Bila je aktivna cijelo vrijeme između dva rata, a 1945. godine prerasla je u nižu gimnaziju. Kao i kod osnovnih škola, redovan predmet po nastavnom planu i programu za građanske škole bila je "nauka o vjeri". U pravilniku o postavljanju, radu i honorisanju islamskih vjeroučitelja na državnim građanskim školama, član 2., stoji: "Za nastavnika vjeronauke u građanskoj školi može se postaviti lice koje je svršilo srednju ili višu vjersku školu i koje je dobilo odobrenje od Ulema-medžlisa odnosno Vrhovnog starješinstva Islamske vjerske zajednice, da može predavati vjeronauku."

Do reforme vjerske nastave 1920. i 1921. godine, islamska vjeronauka u građanskoj školi bila je opterećena sličnim problemima kao u osnovnoj školi. Tokom 1930-ih, nakon provođenja reformi, odnosno usvajanja jedinstvenog nastavnog plana i programa i izrade novih udžbenika, kvalitet vjerske nastave u građanskoj školi je poboljšana.

Nastavnici islamske vjeronauke u osnovnim školama na području kotarskog Vakufsko-mearifskog povjerenstva u Bugojnu

Između dva rata u osnovnim školama i građanskoj školi na području bugojanskog kotara, vjeronauku se predavali najstručniji i najškolovaniji kadrovi Povjerenstva, muallimi koji su bili imami u imamatima ili muderisi.

U Bugojnu je vjeronauku do 1933. godine predavao muderris Abdullah ef. Mustajbegović¹⁴, a nakon njega do 1936. godine Ahmed ef. Ganibegović,¹⁵ imam iz Glavica, da bi poslije njega vjeronauku u osnovnoj školi u Bugojnu do 1939. godine predavao Muhamed ef. Memić¹⁶. Do početka Drugog svjetskog rata vjeronauku u Bugojnu predavao je Redžep ef. Hegić.¹⁷

14 Abdulah ef. Mustajbegović je rođen 11. novembra 1882. godine u Busovači. Nakon završene Fezije (Elči Ibrahim-pašije medrese u Travniku) postavljen je 1913. godine na dužnost muderisa bugojanske medrese. Umro je 1957. godine. Ukopan je u haremu Sultan Ahmedove džamije.

15 Ahmed ef. je svršnik Mehremića medrese u Sarajevu. Radio je kao sibjan-muallim mekteba u Glavicama, te kao vjeroučitelj u narodnoj osnovnoj školi u Kandiji. Jedno vrijeme je predavao vjeronauku u osnovnoj i građanskoj školi u Bugojnu.

16 Muhamed ef. Memić rodom je iz Vesele kod Bugojna. Bio je imam u Veseloj i Glavicama, a radio je kao nastavnik islamske vjeronauke u Bugojnu i Čipuljiću. U periodu od 1936-1939. bio je nastavnik vjeronauke u građanskoj školi u Bugojnu.

17 Redžep ef. Hegić rođen je 1878. godine. Završio je Kuršumli medresu

U Donjem Vakufu vjeronauku je predavao hafiz Mustafa ef. Basara,¹⁸ a u Pruscu Mehmed ef. Učanbarlić.¹⁹ U Gornjem Vakufu vjeronauku je predavao Muhamed ef. Muftić,²⁰ dok je u Dobrošinu kao vjeroučitelj djelovao Salih ef. Gudić.²¹

U Kupresu je do 1936. godine vjeronauku predavao Nazif ef. Heljić²², a nakon njega do 1938. godine Hasan ef. Odžakić, da bi poslije njega vjeronauku predavao Halim ef. Čičak. U Čipuljiću je vjeronauku predavao Muhamed ef. Memić, a u Kandiji Ahmed ef. Ganibegović. U Odžaku i Gračanici kao nastavnik vjeronauke u osnovnim školama djelovao je Mustafa ef. Merdžanić.²³

Izvori

1. Arhiv KVMP u Bugojnu, *Pravilnik o postavljanju, radu i honorisanju islamskih vjeroučitelja na narodnim osnovnim školama 1933. godine.*
2. Arhiv KVMP u Bugojnu, *Okružnica br. 356, 1931. godine.*
3. Ifet Mustafić, *Hamdija Mulić - Pedagog, prosvjetitelj, reformator, književnik*, knj, 2., Sarajevo, 2008. godine.
4. Hamdija Mulić, *Metodika vjerske nastave*, Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1941. godine.
5. Hamdija Mulić, *Uputa u početnu islamsku vjersku nastavu u osnovnim školama i mektebima*, Vakufska direkcija, Sarajevo, 1932. godine.
6. Mitar Papić, *Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme Austrougarske okupacije (1878-1918)*. Sarajevo, 1972. godine.
7. Mitar Papić, *Školstvo u Bosni i Hercegovini 1918-1941.*, bez mjesta i godine izdanja.
8. Muhamed Salkić, *Ustavi Islamske zajednice*, Sarajevo, 2001. godine.

u Sarajevu i Darul-muallimin. U Islamskoj zajednici je zaposlen od 1910. godine. Radio je kao muallim u mektebi ibtidađiji. Godine 1928. i 1929. bio je predsjednik Povjerenstva. Umro je 1969. godine. Ukopan je u haremu Sultan Ahmedove džamije.

18 Mustafa ef. završio je Ruždiju i Darul-muallimin. U službi je od 1913. godine. Mustafa ef. Basara je pred Vakufsko-mearifskim povjerenstvom u Bugojnu bio odgovoran za vjersko-prosvjetni život u Donjem Vakufu. Bio je imam, matičar i vjeroučitelj u osnovnoj školi u Donjem Vakufu.

19 Mehmed ef. završio je Hadži Ali-begovu medresu u Travniku. U službi je od 1908. godine. Poznat je kao veliki aktivista na planu opismenijavanja i prosvjećivanja muslimanskih masa.

20 Muhammed ef. Muftić završio je Kuršumli-medresu u Sarajevu. U službi u Islamskoj zajednici je bio od 1901. do 1941. godine. Radio je kao imam, muallim, matičar i vjeroučitelj u osnovnoj školi u Gornjem Vakufu.

21 Salih ef. je završio Šibića medresu u Banja Luci, a u službi je bio od 1916. godine.

22 Nazif ef. je svršnik Hadži Ali-begove medrese u Travniku. U službi je od 1911. godine. Radio je kao imam, matičar, muallim i vjeroučitelj u osnovnoj školi u Kupresu do 1936. godine.

23 Mustafa ef. svršnik je medrese u Fojnici. U službi je od 1903. godine. Završio je tečaj za imama i sibjan muallima. U Odžaku je proveo cijelo vrijeme između dva rata. Predavao je vjeronauku u sibjan mektebu u Odžaku i u narodnim osnovnim školama u Odžaku i Gračanici.

Summary

الموجز

ISLAMIC EDUCATION IN PRIMARY AND SECONDARY SCHOOLS ON THE TERRITORY IN THE DISTRICT OF THE WAQF-MEARIF COMMITTEE IN BUGOJNO BETWEEN THE TWO WARS

التربية الدينية الإسلامية في المدارس الابتدائية والثانوية في المنطقة التي تغطيها لجنة الأوقاف والمعارف في قضاء بوغويينو بين الحربين العالميتين

hfz. Elvir Duranović

المجستير المحافظ أليفير دورانوفيتش

According to the Statute for the Autonomous Administration of Islamic Religious and Waqf-Mearif Affairs in Bosnia and Herzegovina from 1909, the organization of the religious and educational activities on the territory of the district falls to the Waqf-Mearif Board. This decision was confirmed by the Constitutions of the Islamic Community from 1930 and 1936. One of the Board's activities was carrying out Islamic religious instruction in primary and secondary schools. Between the two wars, on the territory of the Bugojno Committee, there were schools in Donji Vakuf, Bugojno, Gornji Vakuf, Kupres, Dobrosina, Prusac, Cipuljic, Kandija, Odzak and Gracanica, and also the civic school in Bugojno. The Islamic education in the primary and secondary schools, in accordance with the planned curriculum, was taught by the best religious instructors. Up until the Second Religious Education Survey from of 1920 and 1921, Islamic religious instruction in schools was at low-level standard. Following the Survey, reforms were carrying out which had an impact on the improvement of the quality of instruction.

إنه بناء على دستور الإدارة الذاتية للشؤون الدينية الإسلامية وشؤون الأوقاف والمعارف في البوسنة والهرسك لعام ١٩٠٩. فقد تقرر أن تدير لجنة الأوقاف والمعارف شؤون تنظيم النشاطات الدينية والتعليمية في القضاء. وقد تم تأكيد هذا القرار في دستور المشيخة الإسلامية لعامي ١٩٣٠ و ١٩٣٦. ومن نشاطات تلك اللجنة. الاهتمام بتدريس مادة التربية الدينية الإسلامية في المدارس الابتدائية والثانوية. كان يوجد في المنطقة التي تغطيها لجنة بوغويينو بين الحربين العالميتين مدارس ابتدائية في كل من: دوني وقف وبوغويينو وغورنيي وقف وكوبرس ودوبروشين وتشيبوليتش وكانديا وأوجاك وغراتشانيتسا. إضافة إلى المدرسة المدنية في بوغويينو. وكانت مادة التربية الدينية الإسلامية تدرّس في المدارس الابتدائية والثانوية حسب المنهاج المقرر على أيدي أفضل المدرسين. كان مستوى تدريس مادة التربية الدينية الإسلامية متواضعا قبل الاستفتاء الديني التعليمي الثاني الذي أجري في سنتي ١٩٢٠ و ١٩٢١. وبعد ذلك الاستفتاء تم تطبيق الإصلاحات التي أدت إلى تحسين جودة التدريس.

الكلمات الرئيسية: التربية الدينية الإسلامية. استطلاع رأي ديني تعليمي.

KEY WORDS: Islamic education, religious and educational survey, curriculum